

המחאה ש א ח ר י המחאה

serazetdinov / Shutterstock.com

"קרנבל" מחאת 2011 ה"לא-פוליטית" התחלף
במיני-קרנבל של הפגנות שבועיות סמוך לביתו
של היועץ המשפטי לממשלה © בתווך התפתח
מרחב אקטיביסטי הכולל פעולות מחאה רבות
שמחפשות את הסיפור הפוליטי שלהן

ד"ר גל לוי

המחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת
באוניברסיטה הפתוחה.
חוקר אקטיביזם ואזרחות בעקבות מחאת 2011

אובייקטיבית לכאורה של אפליה ודיכוי, כפי שהמחאה בפתח תקווה עניינה השחיתות, כעובדה אובייקטיבית. בעיניו של אסולין, זוהי "מחאה בעד", מחאה של "הישראלי" שהוא "אנחנו" ושכל מה שהוא מבקש, ומן הראוי שיבקש, זה "להקים חברה ראויה, המבוססת על ערכים של שוויון, שלום וחירות". איך זעק פעם אריאל שרון במרכז הליכוד: "מי בעד חיסול הטרור?". אז מי נגד שוויון, שלום וחירות?

המחאה של 2011 קמה מבין חורבות הסדר הפוליטי הנאו-ליברלי, שדחק את הפוליטיקה לטובת הצרכנות והשוק. העיתונאי האקטיביסט הבריטי ג'ורג' מונביו (George Monbiot) מזכיר לנו שמה שמניע את הפוליטיקה אינם פוליטיקאים או מפלגות, אלא הסיפור הפוליטי. לאחר מלחמת העולם השנייה וקריסת השוק החופשי הקפיטליסטי שקדמה לה, שמרנים ודמוקרטים לקחו חלק בסיפור הפוליטי הקיינסיאני שיצר את מדינת הרווחה, וכונן את האזרח נושא הזכויות על בסיס עקרון האזרחות החברתית. בסיפור הזה, המדינה שינתה פניה ומכוח הרסני המייצר מלחמות ועומד אדיש בפני "השוק החופשי", היא הפכה לגורם אקטיבי בהבטחת רווחתם של האזרחים. בשנות השבעים נולד סיפור חדש, נאו-ליברלי. האטת הצמיחה והמשברים הכלכליים היו בבחינת הזדמנות לחסידי כוחות השוק לדחוק הציידה את רעיון הערבות ההדדית, ולדחוף את המדינה לצד ההון. האזרחות החברתית, שעד כה הציבה את הגיון האזרחות כתנאי לכלכלה, הלכה ונשחקה. כעת, עם עלייתו של האזרח-הצרכן, התהפכו היוצרות והגיון השוק השתלט על הגיון האזרחות. בתגובה, מודעת או לא, הפכה הפוליטיקה בעיני האזרחים לחלק מהבעיה ולא הפתרון למצבם ההולך ומידרדר.

מחאת 2011 קראה כאמור תיגר על תהליכים אלה ועוררה בקרב רבים את התשוקה לפוליטיקה ואת האמונה במאבק אזרחי.

לפי מונביו, מה שקרה בין שתי התקופות שמחלקות לשניים את שבעת העשורים האחרונים, הוא אובדן היכולת החברתית לאלטרואיזם ושותפות הדדית. המחאה שפרצה ב-2011 המחישה לרגע כי האובדן אינו טוטאלי. אך כשתם הקיץ, ואיתו מה שכונה בצדק או בלעג "הקרנבל", שבה השדרה המרכזית של המחאה, כך נראה, לדפוס המוכר, שבו מאבקו של האחד מחייב את שלילת צדקת מאבקו של האחר. המנצח הגדול היה יאיר לפיד שנשא את דגל ה"ישראליות" וסחף אחריו מאות אלפי מצביעים.

המחאה! כך רובנו זוכרים אותה. ללא שם תואר, לפעמים "המחאה החברתית". כאילו לא היו מחאות אחרות מעולם. זו כמובן טעות, שמקורה אינו בעצם הנוחות להתייחס לאירוע מסוים באופן מקוצר. המחאה, כך אנו מבקשים לזכור אותה, אינה כמו "מחאת הפנתרים השחורים" או "מחאת ואדי סאליב", או "אירועי אוקטובר 2000" שהיו מזוהים עם קבוצות פריטיקולריות. זוהי "המחאה של כולם", של "העם". ייחודה, כך רבים אוהבים לזכור אותה, בהיותה "א-פוליטית" ובכך שהיא הוציאה את כל שדרות העם לרחובות לשאוג יחד "העם דורש צדק חברתי". לכן היא מעוררת כמיהה וגעגועים. ההפגנה השבועית המתקיימת זה 44 שבועות (בזמן כתיבת הדברים) מול ביתו של היועץ המשפטי לממשלה, מעוררת את הגעגוע הזה, כפי שמסביר יאיר אסולין בעיתון **הארץ** (24.8.2017): "ההכרזה והזעקה של הישראלי, בן הזמן הזה, שלא מוכן יותר לעצום עיניים, שרוצה לראות, לשמוע, לדבר. זה כל הסיפור. וכמובן זה לא קשור לימין או שמאל, כמובן זה לא קשור ל'פוליטיקה' במובן המיידי שלה". לא במקרה בחרו עורכי האונליין של **הארץ** להדגיש את הדברים הללו.

הסנטימנט הזה נשמע גם במאבקים אחרים, למשל, המאבק המזרחי בצורתו הנוכחית, החוזר ומזכיר שהימין כמו השמאל אשמים במצב הקיים, ולכן על המאבק להיות "לא קשור לימין או לשמאל", אלא רק לאמת

אך מאותה מחאה צמחה תופעה נוספת, שאני מכנה המחאה שלאחר המחאה. זוהי לא פעולה אחת אלא מכלול של פעולות מחאה, הפגנות, פעולה ישירה, סינגור ושתדלנות פוליטית, וכמובן אקטיביזם במרחב הווירטואלי של הרשתות החברתיות. מה שמאפיין את האקטיביזם האזרחי הזה, שהוא אינו מופיע כתנועה חברתית, כמו אלה מהעבר, והוא אינו נושא אידאולוגיה גדולה. מדובר לרוב בקבוצות פעולה קטנות, שהארגון שלהן אינו בהכרח קבוע, והן אינן מבוססות על חברות רחבה אלא על גרעין קטן, נזיל גם הוא, של פעילות (כן, את רובן מובילות נשים צעירות). הפעולות הן לרוב פעולות אד-הוק, מכוונות מטרה נקודתית, וחלקן יכולות לסחוף אחריהן רבים, תלוי באופי הנושא והפעולה.

בין קבוצות אלה בולטות קבוצת הלא-נחמדות/לא-נחמדים, "חיראק" הפלסטינית, "חדר מצב", "באים לבנקאים" ועוד. אקטיביזם זה קורא תיגר על הפוליטיקה הישנה, ובעיקר על הדומיננטיות של ערוצי הפעולה הפוליטיים המקובלים, הכוללים מפלגות פוליטיות, תקשורת ממוסדת, תנועות חברתיות ואפילו ארגוני חברה אזרחית. האקטיביסטים לא יהסו להשתמש בערוצים אלה כל עוד הם שומרים על מידת האוטונומיה שהם מבקשים לעצמם, וכל עוד המטרה של צדק חברתי מכתובה את פעולתם.

פעולות אלה אינן נעדרות השפעה. אם ניקח לדוגמה את מאבק הדיור הציבורי נוכל להבין כיצד השתנו צורתה ואופייה של המחאה ומהו דפוס האקטיביזם האזרחי העכשווי. המאבק העכשווי (כמובן, מאבקי דיור מלווים אותנו מימים ימימה) החל זמן קצר לפני מחאת האוהלים, כאשר פעילות ופעילים הקימו את "צוות דיור ציבורי".

אחד העקרונות המלווים את המאבק הוא היותו מאבק של הנזקקות והנזקקים לדיור, ולא של אקטיביסטים, שהם לרוב בנות ובני המעמד הבינוני השבע. כך נולד מאבקן של "הנאבקות", נשים – רבות מהן חד-הוריות – שנפגעו מנסיגת מדינת הרווחה ומהמדיניות האנטי-חברתית שביקשה והצליחה להקטין את מלאי הדירות בבעלות המדינה ולהעמיק את העוני של אמהות חד-הוריות ומשפחות עובדות עניות. למאבק זה הצטרפו נשים שקמו מתוך המצוקה והצורך האישי והחליטו להיאבק על זכותן לדיור ראוי. הן גילו זו את רעותה דרך צוות דיור ציבורי או פשוט בפייסבוק, והחלו לחקור את הנושא ולארגן את עצמן לפעולה. אחת הפעולות הראשונות הבולטות הייתה המאבק נגד מכירת החיסול של דירות עמידר בהנהגתו של שר השיכון מהאיחוד הלאומי/הבית היהודי, אורי אריאל. בסדרת פעולות שכללו פיצוץ אספות

בחירות של הבית היהודי הן מנעו את מכירתן של כ-500 דירות והעברתן לידי עמותות המקורבות יותר או פחות לשלטון או למפלגה. פעולות אלה ומכלול של פעולות תמיכה במשפחות העומדות בפני פינוי או הנזקקות לדיור ציבורי, שתדלנות מול חברות כנסת ושרים, שיח ערני בתקשורת האלטרנטיבית ברשתות החברתיות, אך גם חדירה לתקשורת המיינסטרים – הביאו לכך שלאחר בחירות 2015 סוגיית הדיור הציבורי זכתה להבלטה בסדר היום של משרד השיכון. אין להסיק מכאן שהבעיה נפתרה, אולם בזכות הנאבקות ניכר שנבחרי ציבור (אחדים כמובן) נהיו מחויבים לסדר היום הזה.

המחאה שלאחר המחאה, המתנהלת ברשתות החברתיות ובשטח, מלמדת על המשבר הגדול של הפוליטיקה במדינות דמוקרטיות קפיטליסטיות בראשית המאה ה-21. משבר הייצוג מאיים על הסדר החברתי מכיוון שמשמעותו היא לא רק אובדן כוח המיקוח של אזרחים מול השלטון, ולא רק מחויבותו של השלטון לאחוזון העליון, ולא ליתר 99 אחוזים. זהו משבר שניכר באופן שבו השלטון מכביד את ידו על האזרחים ומצמצם את המרחב הדמוקרטי והאזרחי שהלך והתרחב מאז 1945 ועד שלהי המאה ה-20.

אם נחזור למחאה השבועית בפתח תקווה, נראה כיצד חופש הביטוי מאבד את מעמדו כערך דמוקרטי מרכזי בסדר הפוליטי העכשווי. בהערת ביניים, חשוב לשים לב שתהליכים אלה אינם ייחודיים לישראל ומתקיימים גם במדינות אחרות.

כיצד כל זה מתקשר לסיפור הפוליטי שעליו מדבר מונבינו? המאבק על הדיור הציבורי, כמו המאבק בגבעת עמל או באל-עראקיב ובאום אל חיראן, הם מאבקים על אדמה בשני מובנים. האחד, הפיזי והמידי. מאבק להקים בית ולחיות תחת קורת גג ראויה לפי רצונם של האזרחים והאזרחיות. במובן האחר, האדמה או הבית הם סמל לשייכות, לרצון להיות חלק ולהרגיש ראויים ולהשמיע קול.

זוהי הפוליטיקה העולה מהמאבקים הרדיקליים שרוחשים כיום. זוהי פוליטיקה של שייכות שקוראת תיגר על האופנים שבהם הסיפור הנאו-ליברלי הותיר את הרבים מנותקים מהסיפור הפוליטי. אך למאבקים הללו יש גם נקודת תורפה חמורה. אין להם סיפור פוליטי חדש. מה שיש אלו סיפורים קצרים, שברי סיפורים המתקיימים לרוב האחד כשלילה של האחר. זהו לא רומן רחב יריעה המכיל את כל השונים יחד תחת קורת גג אחת. המחאה של 2011 עדיין לא כתבה את הסיפור הפוליטי שלה. ■